

KONDA

Seçmen Kümeleri

Ekonomik Konumuna Göre Seçmenler

A. Yasemin Yılmaz

SUNUŞ

KONDA olarak en çok Türkiye toplumunu anlamayı ve anlamaya yardımcı olacak araştırmaları gerçekleştirmeyi önemsiyor ve bu yönde çaba gösteriyoruz.

Son dört yılda bir Yerel Seçim, iki Genel Seçim, bir Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve bir Anayasa referandumu için sandığa gitmiş olan Türkiye seçmeni, kritik bir karar kavşağında olan ülkenin karar verici kadrolarını seçti ve karar süreçlerini temelden değiştirecek tercihlerde bulundu.

KONDA ekibi olarak umuyorduk ki yaşanan seçim rallisinin sonucunda bu tercihlerin ardındaki dürtüleri, umutları, beklentileri, kaygıları siyasi aktörlerin anlamaya çalışacakları ve kendilerini bunlara göre yeniden tanımlayacakları bir sürece girelim. Bu noktadan hareketle toplumun farklı siyasi seçmen kümelerinin Türkiye tahayyüllerini, temel zihinsel kavram haritalarını öğrenmenin hem kamuoyu, hem de siyasi aktörler ve karar vericileri için önemli olacağını düşündük.

Bu amaçla 16 Nisan 2017 halkoylamasının ardından beş rapor yayınladık.¹ Türkiye toplumuna ilişkin temel sayısal verileri bir araya toplayan 6 dakikalık bir animasyon hazırladık.² Animasyonda eğitimden, medeni duruma, kredi kartı sahipliğinden, etnik kimlik dağılımına, çalışma oranlarından kadınların örtünme durumuna, gelir seviyesinden, göç durumuna kadar elliye yakın farklı veri aracılığıyla 56 milyonluk yetişkin nüfusa dair genel demografiyi göstermeye çalıştık.

Son olarak da kapsamı açısından Türkiye’de bir ilk olan, KONDA Veri Ambarından ürettiğimiz “KONDA İTERAKTİF”³ (interaktif.konda.com.tr) hazırladık ve kamuoyuna açtık. Bu interaktif arayüz 2017 boyunca araştırmalarımızda yer almış olan konuları 5 temel demogra-

¹ 16 Nisan Halkoylaması sandık ve seçmen analizi, <http://konda.com.tr/tr/rapor/16-nisan-halkoylamasi-sandik-ve-secmen-analiz-raporu/>

Yeni Türkiye’nin Yurttaşları: 15 Temmuz darbe girişimi sonrası siyasi tutumlar, değerler ve duygular, Betül Çelik, Evren Balta, Murat Pakar, <http://konda.com.tr/tr/rapor/yeni-turkiyenin-yurttaslari-15-temmuz-darbe-girisimi-sonrasi-siyasi-tutumlar-degerler-ve-duygular-arastirma-raporu/>

İktidara taraf olmak: Mitler, komplolar ve spekülasyonlar çerçevesinde çizilen sınırlar, Sevinç Doğan, <http://konda.com.tr/tr/rapor/yeni-rapor-iktidara-taraf-olmak-mitler-komplolar-ve-spekulasyonlar-golgesinde-cizilen-sinirlar-arastirma-raporu/>

Türkiye’nin siyasal evrenini duygu ve duygulanımlar üzerinden anlamak, Cansu Günay, Yusuf Kutlu, Gökhan Mülayım <http://konda.com.tr/tr/rapor/turkiyenin-siyasal-evrenini-duygu-ve-duygulanimlar-uzerinden-anlamak-olaganustu-hal-toplum-ve-siyaset/>

Türkiye’de donan siyasetin şifreleri: Karar ağacı yöntemi ile seçmen tercihlerini anlamak, Afife Yasemin Yılmaz, <http://konda.com.tr/tr/rapor/turkiyede-donan-siyasetin-sifreleri-karar-agaci-yontemi-ile-secmen-tercihlerini-anlamak/>

² Türkiye 100 kişi olsaydı... <http://konda.com.tr/tr/rapor/turkiye-100-kisi-olsaydi/>
<https://www.youtube.com/watch?v=o9qxRvM56yw>

³ “KONDA İTERAKTİF” (interaktif.konda.com.tr) http://interaktif.konda.com.tr/tr/2017_konda_interaktif.php

fik özellik ve bu 5 özelliğin kesişimlerinden ortaya çıkan kümeler üzerinden bizzat kullanıcıların kendilerinin inceleyebilmesi için imkan sunuyor.

Doğrusu seçim rallisinin ardından her geçen gün kutuplaşmanın daha da derinleşmesi, bunun sonucu olarak ‘biz’ duygusunun parçalanması ve ortak yaşama iradesinin zayıflaması karşısında siyasi aktörlerin ve aydınların daha barışçıl, müzakere, ikna ve uzlaşma süreçlerinin esas olacağı bir siyasi kültür için çabalayacaklarına dair olan tüm umutlarımızı törpüleyecek günler yaşadık, yaşıyoruz.

OHAL sürecinin güvenlik politikaları ve bu çerçevede yaşananlarla, merkezileşen - keyfileşen ve giderek normalmiş gibi algılanmaya başlanan karar süreçleriyle, siyasi alanın daralmasıyla, dış ilişkilerdeki gerilimlerle ve Suriye meselesiyle dolu günler geçirdik.

Bu konjonktürde Türkiye ne küresel ara buzul dönemin ürettiği karmaşıklığın etkisinden kurtulabildi, ne de toplumun tüm farklı küme ve katmanlarının ortak adalet, refah ve huzur talebini karşılayacak yeni toplumsal uzlaşmayı üretebildi ne yazık ki.

Tüm araştırmalarımızın ortak bulgusu olarak söyleyebiliriz ki, toplum hem dönüşüyor hem de dönüştüğüyle ilgili bir farkındalığı var. Toplum siyasi gerilimlerin, kimliklere ve kutuplaşmalara sıkışmışlıkların yanı sıra, dönüşürken bir yandan da farklılıkları normalleştiriyor. Aslında toplum siyasi dengenin, siyasi aktörlerin ötesine geçtiğinin farkına vardı, siyasetten umudunu keserek bireysel hayatına döndü ve bir anlamda kendi işine gücüne bakıyor. Öte yandan bireysel hayatında umutlu olan ve dönüşen toplum, ortak hayatımıza dair beklentilerinde karamsarlaşıyor ve devletin dönüşümü konusunda ikircikliliğe düşüyor.

Ve şimdi, 24 Haziran’da Cumhurbaşkanlığı ve Genel Milletvekili Seçimlerine gidiyoruz. Bir kez daha tüm bu karmaşıklığa bilgi üreterek müdahale edebilme umudumuzdan beslenen çabayla, dört büyük partinin seçmen tabanlarının profillerini, ihtiyaç ve taleplerini kamuoyunun dikkatine sunmayı hedefledik ve bunu yaparken KONDA Veri Ambarı bulgularından yararlandık.

Yayınlamakta olduğumuz bu beş raporda ilk aşamada Ak Parti, CHP, MHP ve HDP seçmenlerine dair, KONDA Barometresi Araştırma Dizisinin 86 araştırmasının bulgularından yararlandık. Raporların bu aşamayı yansıtan bölümü parti seçmenlerin demografik özelliklerini, diğer seçmenlerle farklarını ve yıllar içindeki değişimleri ortaya koyuyor ve Barometre araştırmalarının birleşik verisetinden yararlanıyor. İkinci bölümler, partilerin seçmenlerinin siyasi görüşlerini belli temalar etrafında inceliyor. Gezi, 15 Temmuz veya OHAL gibi güncel siyasi olaylara bakış, iç ve dış politika, kutuplaşma, Kürt meselesi gibi farklı dönemlerde farklı Barometre araştırmalarında siyasi gündeme veya temaya bağlı olarak sordüğümüz, incelediğimiz konuları bir araya getiriyor ve her bir partinin seçmen tabanını ideolojisini oluşturan temel taşların bir sentezini sunuyor. İkinci aşamada ise araştırmalarımız sırasında kimliğini bize açık ederek, ses kaydı alınmasına izin vererek özel bir görüşmeyi kabul eden kişilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik. Derinlemesine görüşmelerin çerçevesini ilk

aşamadaki bulgular oluşturuyor ve seçmenlerin neden bu şekilde düşündükleri hakkında farklı bir yöntemle, farklı bir bakış açısı getiriyor.

Analizleri, derinlemesine görüşmeleri ve raporlamaları Baran Alp Uncu, Sevinç Doğan, Canan Özbey, Yusuf Kutlu ve Afife Yasemin Yılmaz gerçekleştirdi. Emekleri, bilgileri ve katkıları için şükran borçluyuz.

İlgililerin, siyaset yapanların birbirimizin ihtiyaç ve taleplerini anlama süreçlerinde yararlı olması umuduyla...

KONDA Araştırma ve Danışmanlık

A. YASEMİN YILMAZ

Afife Yasemin Yılmaz, New York Üniversitesi'nden siyaset bilimi ve sosyoloji bölümlerinden çift anadal ile mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitede siyaset bilimi bölümünden yüksek lisans derecesini aldı. Halen New York Şehir Üniversitesi Graduate Center'da sosyoloji bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Siyaset sosyolojisi, seçmen davranışı, toplumsal hareketler ve medyanın politik ekonomisi üzerine çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

BULGULAR RAPORU

1. SUNUŞ.....	7
2. YÖNTEM	9
3. FARKLI SINIF/GELİR DAĞILIMI HESAPLARI EKSENİNDE SEÇMEN DAVRANIŞI.....	10
3.1. Nüfus İçinde Eşit Paya Sahip Gelir Gruplarının Karar Ağacı.....	11
3.2. Türkiye’deki Ortanca Gelire Göre Alt, Orta ve Üst Gelir Grupları	13
3.3. Mutlak Yoksulluk ve Göreli Yoksulluk	15
4. HAZİRAN 2016 BORÇLANMA ARAŞTIRMASI.....	19
5. SON DÖNEMEÇTE SEÇMEN DAVRANIŞI: KARARSIZLAR VE PARTİ SEÇMENLERİ	22
6. TERİMLER SÖZLÜĞÜ	27
6.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler	28

1. SUNUŞ

Mayıs 2017’de yayınlanan ve KONDA Barometresi araştırmaları dizisinde gerçekleştirilen 77 araştırmadaki 213.717 deneğin demografik verileri ve siyasal tercihleri üzerinden yaptığımız analize dayanan bir önceki raporda⁴ siyasetin sıkıştığı kimliklerden ve partilerin içinde hegemonik olduğu seçmen gruplarından bahsetmiştik. Bu sefer parti tercihini bağlı değil bağımsız değişken olarak denkleme alıp, gelir grupları ile ilişkisi üzerinden Türkiye’deki ekonomik sınıfları incelemeye çalışacağız. İlk etapta sunacağımız analizlerin ‘ağaç kökünde’ sırasıyla gelir grubu hesapları yer alacaktır. Gelir grupları incelemesinin ana bulgusu, Türkiye’de gelir seviyesinin de, siyasal tercihler gibi belirli kimliklere sıkışıp kaldığıdır. Yani, kişilerin etnik kökeni, mezhebi, örtünme durumu sadece oy tercihlerini değil, gelir seviyelerini ve deyim yerindeyse ekonomik hayallerini ve beklentilerini de önemli ölçüde belirlemektedir. Dolayısıyla, yerleşik olarak bildiğimiz alt gelir gruplarının Ak Parti’ye, yüksek gelirliilerin CHP’ye oy verdiği önermesini, şu şekilde değiştirebiliriz: belirli kimlikler ve aidiyetler doğrultusunda seçmen, Ak Parti, CHP ya da HDP’ye oy veriyor. Bu kimlikler ve aidiyetler aynı zamanda seçmenin, düşük gelirli mi, yoksa yüksek gelirli mi olacağını da büyük ölçüde tahmin edebiliyor. Dolayısıyla, bir önceki raporun da kimlikler ve sıkışmışlıklara dair bulguları göz önüne alınırsa, partilere tavsiye olarak ekonomik çözümleme ve vaatlerin, kimliklere de hitap etmeden, kimliklerle ilgili kutuplaşmayı ve kaygıları da muhatap almadan, seçmen nezdinde havada kalacağını söyleyebiliriz.

Bu bölümde, öncelikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yola çıkılarak oluşturulan gelir dağılımı hesapları ışığında KONDA anketleri çerçevesinde toplanan, demografik bilgiler, siyasal tercihler ve beklentiler verisi incelenmiştir. Bu incelemelere ek olarak, Haziran 2016 yılında yapılan borçlanmaya dair temanın verisi de parti tercihleri ile ilişkisi doğrultusunda analize dahil edilmiştir. Sıkça dile getirildiği üzere, Türkiye, hem endüstrisi hem de hane tüketimi ile temelde borçlanarak büyüyen ve ihtiyaçlarını borçlanarak karşılayan bir toplum. Bu derece bir borçluluk, istikrar talebi ile ani kırılğanlıklara açık olmak gibi çelişebilecek iki olguyu beraberinde getiriyor. Analizin bu bölümünde seçmen tercihleri, hanelerin ekonomik algılarının ve durumlarının ışığında incelenmiştir.

Raporun ikinci ana bölümünde ise referandumdan bu yana, yani Nisan-Aralık 2017 döneminde yapılan anketlerde seçimlerde kime oy vereceği konusunda kararsız olduğunu söyleyen seçmen incelenmiştir. Bu bölümün ana bulgularını şu şekilde sıralayabiliriz: ilk olarak karar ağacı yöntemi, seçmeni dal ve yapraklara ayırarak kümelenme grubuna nereden ulaştığını takip edilmesini sağlaması sayesinde, kararsız seçmenin ne yöne meyil edeceğini öngörmede oldukça başarılı sonuçlar vermektedir. İkincisi, anketlerin kararsızlarını Ak Parti-seçmeni kararsızlar ve muhalif kararsızlar olarak ikiye ayırabiliriz. Her iki grupta da, aslında parti tercihi olup, mahalle baskısı, güvensizlik, vs. gibi nedenlerden dolayı tercihini açıklamayan seçmen ile partinin ‘çeper’ seçmeni diyebileceğimiz seçmeni ortaya çıkan ağaçta ayırt edebiliyoruz. Aynı şekilde, genç seçmenin veya ilk kez oy kullanacak olan seçmenin nerelerde yoğunlaştığı da raporun bu bölümünde ele alınmaktadır. Bu

⁴ Türkiye’de Donan Siyasetin Şifreleri: Karar Ağacı Yöntemi ile Seçmen Tercihlerini Anlamak, <http://konda.com.tr/tr/rapor/turkiyede-donan-siyasetin-sifreleri-karar-agaci-yontemi-ile-secmen-tercihlerini-anlamak/>

araştırmadaki bulgular, doğrudan bir tahmin veya dağılım yapmamakla beraber, seçimler yaklaşp, daha çeşitli çalışmalar ortaya çıktıkça daha anlamlı olacaktır.

2. YÖNTEM

Karar ağaçları (*decision trees*) yönteminin amacı, büyük veri setlerini incelerken halihazırda bir hipotez bulunmayan durumlarda bir değişkenin diğer değişkenlerle nasıl bir ilişkiye girdiğine dair fikir edinmek, belli tercihlerin ya da kategorilerin başka değişkenler ekseninde nasıl farklılık gösterdiğini incelemektir. Bir çeşit kestirimsel analiz (*predictive analysis*) yöntemi olan bu araç, tanımlanan bağlı değişken ekseninde diğer değişkenleri defalarca deneyerek en optimum ayrışmanın hangi ekseninde yaşandığına bakıyor. Analizin yapıldığı programın tahmin platformu, yani değişken evreninin tamamını kapsayan sistemi, tekrar eden bu denemeler sonucunda tercih değeri ile göstergeler arasındaki ilişkiye göre, veriyi karar ağaçları/karar kuralları oluşturacak şekilde bölüyor. Analizde kullanılan JMP Pro programının değişik gösterge ve değişkenleri tekrar ederek denemesi ve optimum ayrımı bulması sayesinde analiz güçlü bir tahmin aracı haline geliyor. Karar ağaçları aynı zamanda, programın bu ayrışmaları değişken listesinden kendisine önceden kırım bildirilmeden kendi kendisine bulması sayesinde, değişkenler arası ilişkileri önceden modelleme yapmadan incelemek ve yorumlamak için son derece kullanışlı bir araçtır.⁵

Aynı zamanda, karar ağacı analizinin daha yaygın olarak kullanılan kümeleme (*clustering*) yöntemleri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Kümeleme yöntemleri veriyi bağımsız değişkenlerin birbiriyle ilişkisi ve kendi aralarındaki yakınlık-uzaklık çerçevesinde bir araya getirip kümelerken, karar ağacı şemalarında gözlemlerin bağımsız değişkende aldığı değer, belirlenen bağlı değişkenle ilişkileri üzerinden gruplara – ya da ‘yapraklara’ – ayrılmaktadır. Yani gruplar kendi içlerinde gösterdikleri benzerlikten ziyade, belli bir durumda olmayla, bir durumu teşkil etmeyle kurdukları ilişki üzerinden gruplanıyorlar. Her yaprak kendi içinde mümkün olduğunca homojen bir küme ama bu kümelerin hepsi ağacın kökündeki değişkenle ilişkileri ölçüsünde ve onun üzerinden anlam kazanıyorlar.

Bu çalışmada Mart 2010 ile Aralık 2017 arasında KONDA Barometresi çerçevesinde görüşülen 231.975 denegî kapsayan veriseti hem tekrar eden demografi soruları (din, mezhep, etnisite, örtünme durumu, vb.) hem de belli aralıklarla sorulan kriz beklentisi, oy tercihi etkileyen sebepler gibi değer ve yargı sorularının parti tercihi ile ilişkisi üzerinden incelendi. Ayrıca, Türkiye’nin sınıfsal yapısına ve gelir dağılımına göre oluşan gelir gruplarının kompozisyonunu ortaya çıkaracak bir inceleme de yapıldı.

Yöntem, esas itibarıyla anlık geçişleri görmeye değil, büyük veri setlerinde değişkenlerin nasıl ilişkilendiğini görmeye odaklı olduğundan, bir önceki raporda ele alınan seçmen tercihleri bu raporda tekrar partiler ekseninde incelenmemiştir. Nitekim, bir önceki araştırma verisi ile bu çalışmada ele alınan veri setinde arasında 20.000 gözlem civarı fark bulunmaktadır. Bu da, yöntemin özellikleri sebebiyle yeni bir bilgi bulunması için verisetinde görece ağırlık olarak az kalmaktadır.

⁵ Daha detaylı bilgi için: http://www.jmp.com/support/help/13/Partition_Models.shtml#

3. FARKLI SINIF/GELİR DAĞILIMI HESAPLARI EKSENİNDE SEÇMEN DAVRANIŞI

Bu araştırmayı yönlendiren sorulardan biri alt gelir gruplarında Ak Parti oyunun yüksek olması herkesin gördüğü bir durum iken, bu tercihin altyapısını anlamaktı. Bu doğrultuda Dr. Utku Balaban tarafından hesaplanan, TÜİK verisine dayalı dört farklı gelir dağılımı esaslı bağlı değişken olarak araştırmamızın ‘köküne’ yerleştirilip, bu ağaçlar içindeki farklı dağılımlar incelendi. Aşağıda detaylıca ele alınacak olan bu dört hesap, bireysel yıllık geliri esas alarak, sırasıyla şu şekildedir: 1) nüfusu yüzde beşlik gelir dilimlerine böldüğümüz zaman, toplum içinde eşit paya sahip olacak şekilde ayrılan üç gelir grubu (kabaca 10 bin TL altı, 10-19 bin TL arası ve 19 bin TL ve üstü), 2) nüfusun ortanca geliri ve altı, bu rakam ile standart sapmaları toplamının üstünü oluşturan ortanca grup, ve üst gelir grubu (14 bin TL altı, 14-26 bin TL arası ve 26 bin TL ve üstü), 3) mutlak yoksulluk çizgisinin altındakiler ve üstündekiler ile 4) son olarak, göreceli yoksulluk hesabına göre çok yoksullar, göreceli yoksullar ve yoksul olmayanlar.

Her bir hesaba göre oluşturduğumuz ağaçların farklılaşan yönlerini ele almadan önce, ortaklıklarını ve buradan yapabileceğimiz çıkarımları anlatalım. Bu araştırmada analize bağımsız değişken olarak şu sorular dahil edilmiştir: cinsiyet, doğum yeri (bölge), örtünme durumu, etnik köken, din/mezhep, dindarlık, oy tercihi, oy tercihini etkileyen sebep, ülkenin güncel durumu ile ilgili düşüncesi, sağlık durumundan memnuniyeti, Cumhurbaşkanı’nın farklı tutumları ile ilgili düşüncesi, deneğin nasıl evlendiği, 1 Kasım 2015 seçimlerindeki oy tercihi ve sosyal medya kullanımı (Facebook, Whatsapp, Twitter, Instagram ve Youtube). Yöntem bölümünde detaylıca açıklandığı üzere, kökten ilerleyen dallar ve yapraklar birbirleriyle yakınlık-uzaklık değil, kökteki durumun belirleyeni ve kökteki değişkenle ilişkileri doğrultusunda sıralanmaktadır. Dolayısıyla, gelir seviyesini doğrudan belirleyen veya en azından çok güçlü şekilde ilişkili olan eğitim, çalışma durumu ve yaş gibi değişkenler analizin dışında bırakılmıştır.

Bu noktada araştırmamızın bir kısıtlamasından bahsetmek de gerekiyor. Yukarıda belirtildiği gibi, hesaplanan gelir grubu dilimleri TÜİK’in ulusal hesaplarına ve topladığı ulusal gelir verisine dayalıdır. Buna karşılık, anketlerde topladığımız gelir bilgisi TÜİK bulgularından farklılaşan yoğunluklarda ölçülmektedir. Bunun başlıca sebepleri şöyle sıralanabilir: anketlerde ferdi değil, hane gelirinin sorulması ve bu gelirin hanede yaşayan kişi sayısına bölüldüğü zaman çocuk ve erişkin ayrımı yapmaksızın bir ‘kişi başı gelir’ hesaplaması yapılması, anketlerde rastlantısal örneklem sonucu gelirini hane adına söyleyen öğrenci ve ev kadını gibi grupların zaman zaman hane gelirini tam olarak bilmemeleri, ve son kertede, deneklerin kapılarına gelen anketöre hane gelirini aşağı çekerek beyan etme eğilimleri. Bütün bu sebeplerin toplam sonucu, alt gelir gruplarının anket verisi içinde ülke genelinden çok daha büyük oranlarla temsil edilmeleridir. Yapılan analizin içeriği göz önüne alındığında zaten çok küçük bir dilim olan üst gelir grubunun seçmen davranışını ve belirleyenlerini anlamaktansa alt gelir grubunun incelenmesi daha önceliklidir. Dolayısıyla verinin kısıtlamalarını belirtmekle beraber, önereceğimiz çözümleme açısından bir sorun oluşturduğunu düşündürecek bir durum yoktur.

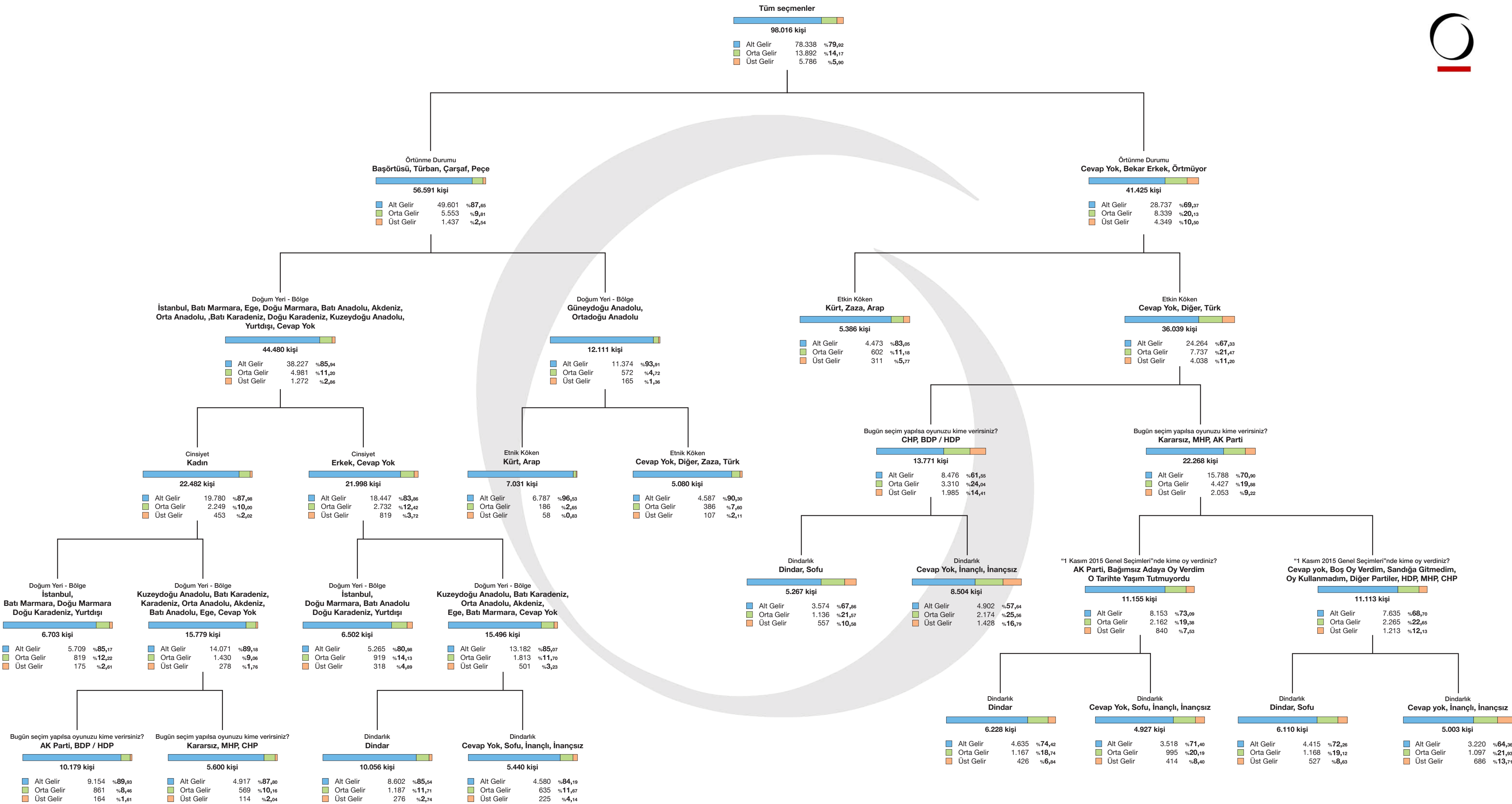
Karar ağaçları yönteminde, dallar en tepede bulunan 'kökteki' değişkenin belirleyeni olmaları ekseninde, en kuvvetli belirleyenden aşağıya doğru gelişir. Bütün hesaplarda (yer yer farklılaşan sıralarla) bireyin kendisinin ya da erkekse eşinin örtünme durumu, etnik kökeni, doğduğu bölge ve dindarlık seviyesi öne çıkmaktadır. Yani, yukarıda belirttiğimiz gibi soruya cevaben 'alt gelir grupları Ak Parti'ye oy veriyor' şeklinde bir önermeden ziyade, gözlemlediğimiz alt gelir gruplarının ağırlıkla başörtülü veya çarşafli, Kürt, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu doğumlu ve kendisini dindar ya da sofı olarak niteleyen bireylerden oluştuğu şeklindeki bir tespitin daha yerinde olduğu anlaşılıyor. Bu demografik yapı ve bir önceki raporun siyasetin belli başlı kimliklere konsolide olduğuna dair gözlemi beraber ele alındığında, partilerin sadece kimliklere değil, aynı doğrultuda belli gelir gruplarına da sıkışıp kaldığını görüyoruz.

3.1. Nüfus İçinde Eşit Paya Sahip Gelir Gruplarının Karar Ağacı

Alt, orta ve üst gelir gruplarını nüfusun üçte birlik dilimlerini temsil edecekleri şekilde belirlediğimiz zaman, yıllık geliri 10 bin TL'nin altında kalan bir kişi alt, 10-19 bin TL arasında olan bir kişi orta ve 19 bin TL üstü gelire sahip bir kişi üst gelir grubu içinde yer almaktadır. Bir sonraki sayfada yer alan ağaçtan takip edilebileceği üzere, bu gruplar arasındaki ilk ayrım kişinin ya da erkekse eşinin örtünme durumu üzerinden ortaya çıkmaktadır. Başörtüsü, türban veya çarşaf, peçeli kadınların bulunduğu aileler baskın çoğunluğunu (yüzde 88) en alt gelir grubun oluşturduğu bir kola ayrılırken, kendisinin veya eşinin örtünmediğini söyleyenler ve bekar erkekler ise diğer tarafa ayrılmaktadır. Sol kolda yüzde 10 ile temsil edilen orta gelir grubu ile yüzde 2 ile temsil edilen üst gelir grubunun, bu sağ taraftaki kol içindeki oranları sırasıyla yüzde 20 ve yüzde 10'dur. Örtünenler tarafından ayrılan kolda bu iki grubun oranı hiç bir yaprakta bu seviyelere yaklaşmamaktadır.

Öncelikle en alt gelir grubunun yoğunlaştığı kolu takip ederek ayrışmaları inceleyelim. Beklenebileceği üzere, en alt gelir grubunun sıradaki önemli belirleyeni doğum yeri (bölge) üzerinden gerçekleşiyor. Zaten Türkiye ortalamasından daha fakir olduğu bilinen Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu doğumluların oluşturduğu küme içinde orta ve üst gelirliilerin toplamı yüzde 6'lık bir dilim. Buradan bir sonraki ayrışma, etnik kimlik üzerinden yaşanıyor ve Kürt ve Arapların oluşturduğu yaprakta en alt gelir grubunun ağırlığı yüzde 96'ya varıyor.

Doğum yeri Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu dışında olan deneklerden bölünen kolu incelemeye devam ederken, en alt gelir grubunun baskınlığındansa – nitekim her yaprak içinde en baskın grup o – orta ve üst gelirin nispi azalış ve artışlarını incelemek daha ilginç olabilir. Doğum yeri sorusundan sonra, cinsiyet ilk kez bir ayrıştırıcı olarak ön plana çıkıyor. Beklenebileceği üzere, erkek deneklerden oluşan grupta orta ve üst gelir grubu daha yüksek oranlarla temsil ediliyor (sırasıyla, yüzde 12 ve yüzde 4). Kadınlar arasında ise bu oranlar yüzde 10 ve 2 seviyesinde kalıyor.

Hem kadınlar hem erkekler kollarından bir sonraki ayrışma tekrar doğum yeri üzerinden yaşanıyor, fakat bu sefer hangi bölgeler üzerinden farklılaşıp ayrıldığı değişiyor. Kadınlar için İstanbul, Batı ve Doğu Marmara, Doğu Karadeniz ve yurtdışı doğumlular bir tarafa, Kuzeydoğu, Orta ve Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Ege ve Akdeniz bir tarafa ayrılıyor. Orta ve üst gelir grubu Marmara, İstanbul bölgelerinde ve yurtdışında doğanların oluşturduğu grupta daha yoğun. Buna karşılık, diğer bölgelerin oluşturduğu koldaki bir sonraki kırılım parti tercihidir geliyor ve alt gelir gruplarının daha yoğun temsil edildiği Ak Parti ve HDP bir tarafa ayrılırken, CHP, MHP ve kararsızlar diğer tarafa ayrılıyor. Ak Parti ve HDP'nin oluşturduğu kolda orta ve üst gelir grubunun toplamı yüzde 10 iken, CHP, MHP ve kararsızların oluşturduğu kolda bu oran yüzde 12. Bütün bunlar, seçmenlerin eğitim ve gelir eksenindeki dağılımına dair bilgilerimizle tutarlıdır. Buradan kampanya stratejileri açısından şöyle bir sonuç çıkarılabilir: MHP'nin Ak Parti'nin yanında ittifakta yer aldığı ve bu kolda CHP ve kararsızlar ile aynı safta farklılaştığı göz önüne alınırsa, yukarıda saydığımız Kuzeydoğu, Orta ve Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerindeki kadın seçmenin oyu için bir tarafta CHP'nin MHP ile yürüteceği rekabet, diğer tarafta da Ak Parti-HDP arasında oluşacak rekabet önemli olacaktır.

Ağacın örtünmeyen ve bekar erkeklerin oluşturduğu sağdaki diğer kolu takip edecek olursak, ilk ayrım etnisite bazında Kürt, Zaza ve Arapların oluşturduğu kol bir tarafa, Türklerin ve kalan grupların oluşturduğu kol diğer tarafa ayrılmaktadır. Kürt, Arap ve Zaza kolu bu ağaçta, analiz boyunca tekrar ayrılmamaktadır. Türkler ve diğerlerinden bölünen kolda orta ve üst gelir gruplarının payı ağaç içinde ilk kez Türkiye genelinin (anket verisi çerçevesinde) üstüne çıkmaktadır. En tepede Türkiye geneli için alt, orta ve üst gelir gruplarının payı sırasıyla yüzde 80, 14 ve 6 iken, bu kolda oranlar sırasıyla yüzde 67, 22 ve 11'dir. Bu grup bir sonraki aşamada oy tercihleri üzerinden ayrılmaktadır ve ilk kez CHP ile HDP bir tarafta yer alırken, Ak Parti, MHP ve kararsızlar diğer taraftadır. CHP ile HDP'nin bulunduğu yaprakta gelir gruplarının payları aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla şu şekildedir: yüzde 62, 24, 14. Bu grup bir sonraki adımda dindarlık üzerinden ayrılmakta ve kendini inançsız ve inançlı diye tanımlayanlar ile soruya cevap vermeyenler bir tarafa ayrılırken, kendini dindar ve sofu olarak tanımlayanlar bir tarafa ayrılmaktadır.

Ak Parti, MHP ve kararsızlar üzerinden ayrılan kolu takip edecek olursak, deneklerin 1 Kasım 2015 seçimlerindeki oy tercihi ikinci bir ayrıştırıcıdır. Burada Ak Partili'ler, bağımsız bir adaya oy verenler ve o tarihte yaşı tutmayanlar bir tarafa ayrılırken, diğer partilerin hepsi, boş oy verdim diyenler ve sandığa gitmediğini söyleyenler bir tarafa ayrılmışlardır. Orta ve üst gelir grupları bu ikinci kolda daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Her iki kanat da bir sonraki aşamada dindarlık üzerinden ayrılmakta ama gelir gruplarının bu kollar içindeki payları çok farklılık göstermemektedir.

3.2. Türkiye'deki Ortanca Gelire Göre Alt, Orta ve Üst Gelir Grupları

En başta bahsettiğimiz üzere, bu hesapların TÜİK verisine göre Türkiye içindeki temsiliyet oranları ile anketlerin bulduğu arasında büyük fark var. Bu ikinci hesaba göre ortaya çıkan dağılım, yukarıdaki bölümde anlatılan dağılıma nazaran anket verisi içinde daha da az temsil ediliyor. Mesela, bir önceki hesaba göre en üst gelir grubu Türkiye genelinde yüzde 6'lık bir orana sahipken, bu hesaba göre yıllık geliri 26 bin TL'nin üzerinde olan en üst gelir grubuna

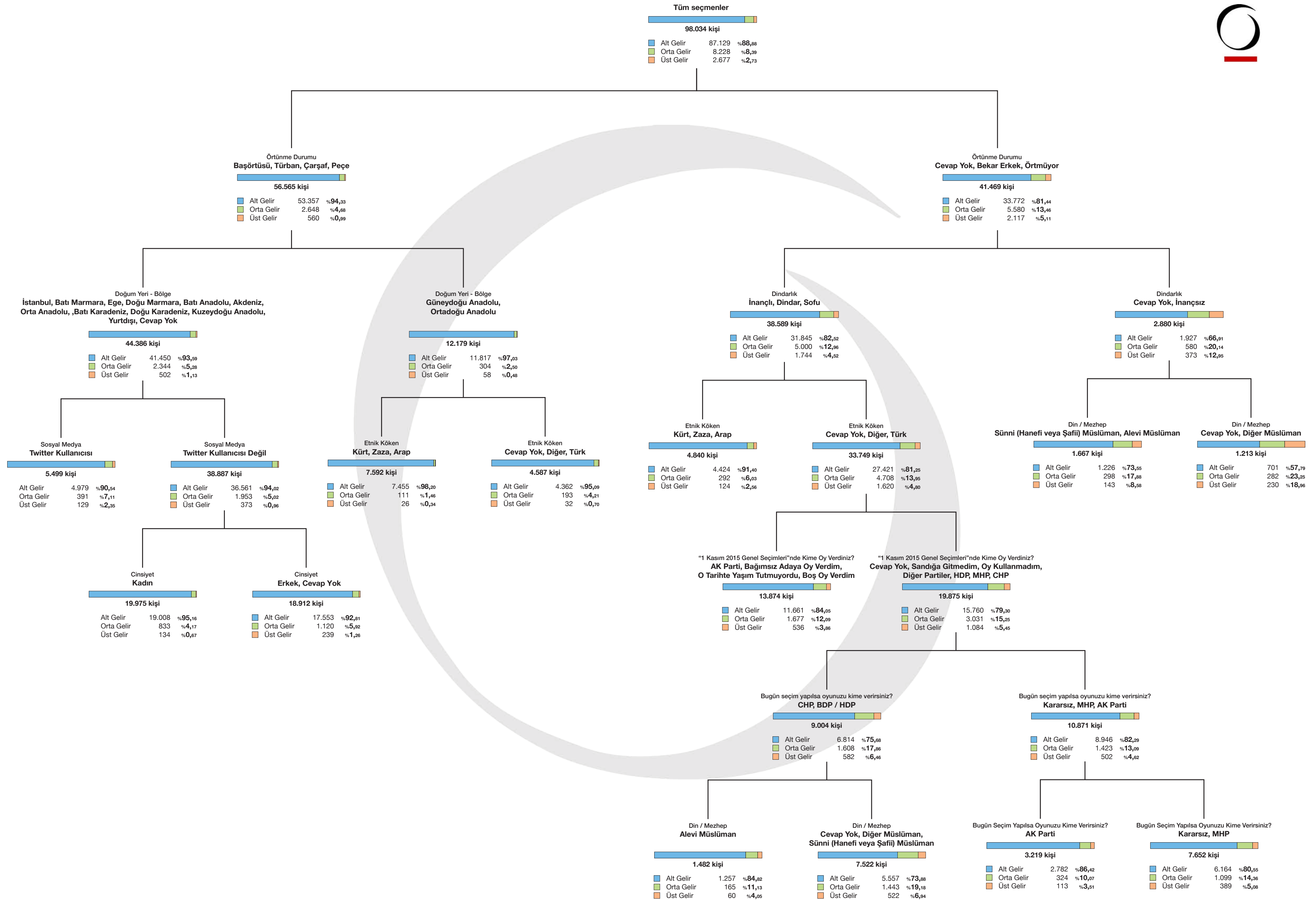

mensup kişiler anket verisinin tamamı içinde yüzde 3'lük bir dilimi oluşturuyor. Dolayısıyla aşağıda anlatacağımız bulgulara büyük farklılıklar görülmüyorsa, bu faktör de göz önünde bulundurulmalı.

Ana hatlarıyla, bu ikinci gelir dağılımı hesabına göre oluşan ve bir sonraki sayfada yer alan ağaç da bir öncekiyle benzer bir gidişat takip ediyor. Dolayısıyla, benzer yaprakların yüzdelik dağılımlarını burada tekrarlamaktansa, ilk kez karşımıza çıkan sosyal medya değişkeni ve bir-iki ilginç bulgu üzerinde yoğunlaşacağız. Sosyal medya kullanımı (çeşitli platformların kullanıyorum/kullanmıyorum şeklinde ölçülmesi üzerinden) bugüne kadar yaptığımız hiçbir karar ağacı şemasında bir belirleyen olarak karşımıza çıkmamıştı. Ama gelir dağılımlarında şu an incelenen ikinci hesap için Twitter kullanımı, mutlak yoksulluk ağacında da Instagram ve Whatsapp kullanımı birer belirleyen olarak ağacın son adımlarına doğru öne çıkıyor.

Tepeye yerleştirilen ortanca gelire göre belirlenen alt, orta, üst gelir grubu hesabı bir önceki ağaçta olduğu gibi önce örtünme üzerinden, sonra da farklı şekillerde örtülü olduğunu söyleyenler için doğum yeri üzerinden ayrışıyor. Burada Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu dışındaki bölgelerde doğduğunu söyleyenlerin bir sonraki ayrışması Twitter kullanımı üzerinden. Twitter kullanıcısı olduğunu söyleyenler arasında orta ve üst gelir gruplarının varlık oranları sırasıyla yüzde 7 ve 2. Twitter kullanıcısı olmayanlar arasında ise bu oranlar sırasıyla yüzde 5 ve 1. Bu durum kendi başına çok bir şey ifade etmese de, bu ayrımların ortaya çıkması daha detaylı bir sosyal medya araştırmasının da bazı öğretici sonuçlar çıkarabileceğini düşündürüyor.

Kendisinin veya erkeğe eşinin örtünmediğini söyleyenlerden ve bekar erkeklerden oluşan diğer kolda ise, bir önceki hesaptaki ağaçta olduğu gibi orta ve üst gelirli ortalamanın üstünde varlık gösteriyor. Türkiye toplamında sırasıyla yüzde 8 ve 3'lük dilimleri oluşturan bu gruplar, ağacın sağ kolunda yüzde 14 ve 5'lik bir paya sahip. Bir önceki ağaçtan farklı olarak din/mezhep değişkeni bu sefer hem dindarlık hem de etnisite ekseninde bir ayrım olarak öne çıkıyor. Ağacı takip ettiğimiz zaman, kendini Türk olarak tanımlayanlar arasında hem dindar ve sofulardan önce, hem de kendini inançsız olarak ifade edenler arasında bir ayrım olarak karşımıza çıkıyor. Her iki kolda da, Aleviler arasında orta ve üst gelirli olanların oranı Sünni ve diğer Müslümanlar'a nazaran daha düşük kalıyor. Mesela, en sağda bulunan ve inançsız olduğunu ifade edenler arasından bölünen kolda orta ve üst gelirli olanların oranı Aleviler arasında yüzde 18 ve 9 iken, Sünni ve diğer Müslümanlar arasında yüzde 23 ve 19. Özellikle de en üst gelir grubunun oranındaki bu 10 puanlık artış, Türkiye'de dini ve etnik kimliklerin gelir grubunun bir belirleyeni olarak ilişkisini ortaya koyması açısından çok çarpıcı.

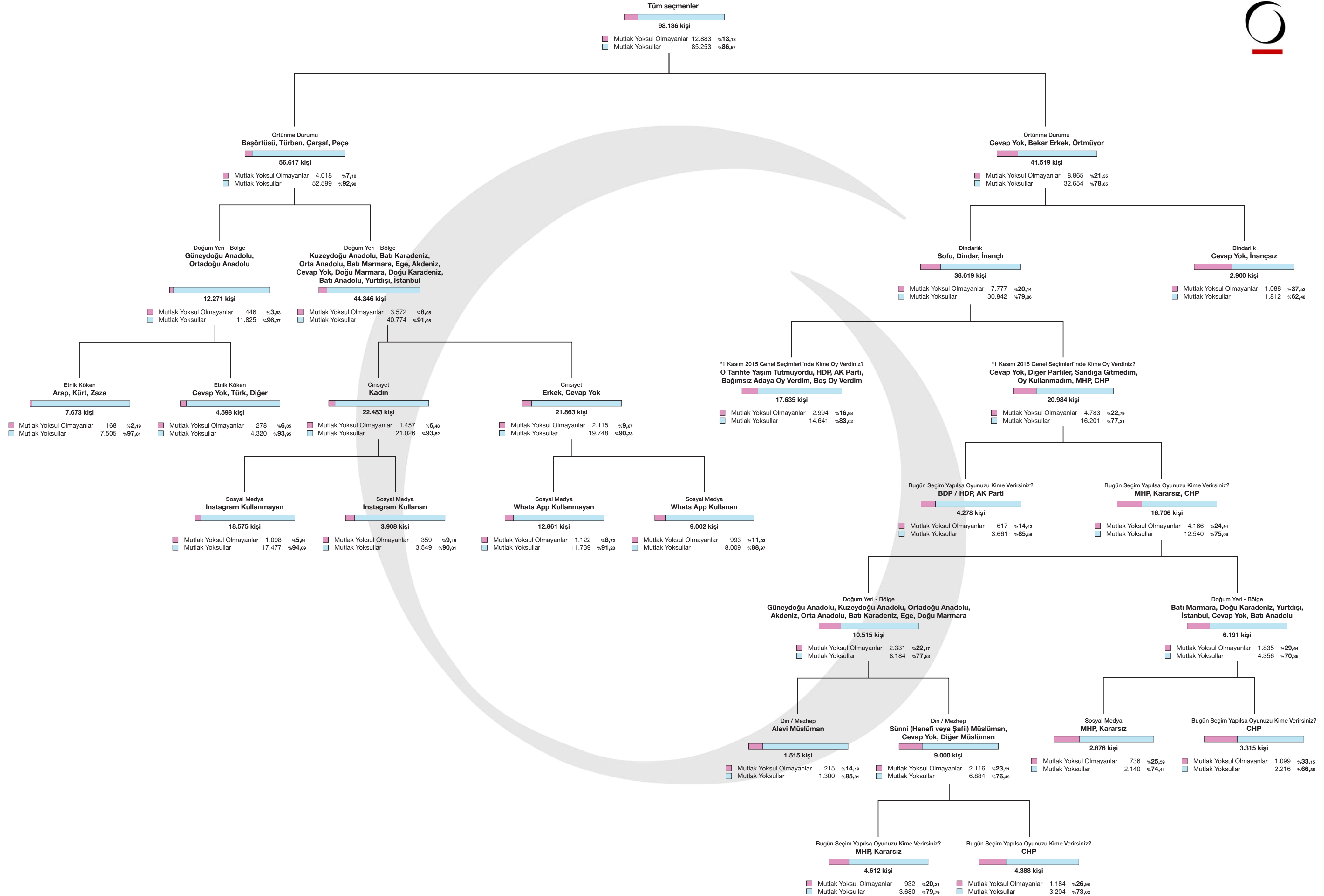

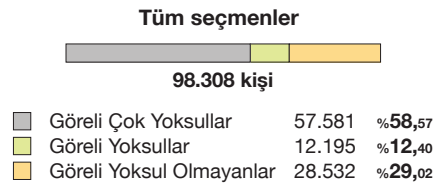
3.3. Mutlak Yoksulluk ve Göreli Yoksulluk

Yukarıda anlatılan iki gelir hesabı için bulduğumuz tablo, mutlak ve göreli yoksulluğa baktığımız zaman da pek değişmiyor. Bölünmelerin ve yoğunlaşmaların eksenini daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere yine örtünme durumu, doğum yeri, etnik köken gibi değişkenler üzerinden gerçekleşiyor. Bu iki yoksulluk hesabına göre çıkarılan karar ağaçlarını bundan sonraki iki sayfada bulabilirsiniz.

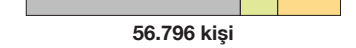
Bu bölümde bu yapıları hem tekrara kaçmamak adına, hem de olması sebebiyle pek öğretici olmayacağını düşündüğümüz için detaylıca incelemeyeceğiz. En başta anlatılan veri toplama yöntemlerindeki uyumsuzluk yüzünden bu analizde mutlak veya göreli yoksul olarak görülen kesimlerin oranları Türkiye genelindeki durumdan çok daha fazla. Hem bu nedenle, hem de tekrara kaçmamak adına pek öğretici olmayacağını düşündüğümüz için bu bölümde detaylıca incelemeyeceğiz.

Sonraki bölümlere geçmeden önce gelir dağılımlarına göre olan karar ağaçları kısmındaki temel bulguları toplayacak olursak karşımıza şu tablo çıkıyor: Bir önceki raporda Türkiye’de siyasetin belli kimliklere sıkıştığını tespit etmiştik. Bu raporda da görünen, bu kimliklerin aynı şekilde bireyin dar gelirli ya da müreffeh olma halini belirleyen birer unsur olduğudur. Modellerin tamamına baktığımızda dört veya beş değişken ile, bir kişinin hangi gelir grubunda olduğundaki değişimin yüzde 6-8’lik bir kısmını açıkladığımızı görüyoruz (dört model içindeki en düşük R^2 0.065, en yüksek ise 0.080’dir). Bu yüzdeler çok küçük ve önemsiz görünebilir ama unutulmamalı ki, gelir grubu gibi temel belirleyenin eğitim, meslek, çalışma durumu ve yaş gibi faktörler olan bir değişkenin yirmide biri ile onda birine yaklaşan bir varyasyonu sadece kişinin örtülü olup olmaması, doğduğu coğrafi bölge ve etnisitesi gibi faktörlerle açıklayabiliyoruz. Dolayısıyla, partiler, sıkışmış oldukları kimliklerin neredeyse doğal bir sonucu olarak, belli sınıflara da ya sıkışıyor ya da ulaşamıyor diyebiliriz. Partiler için bu seçmene giden yollardan birisinin önünü açmak, ikisini birden ele almayı gerektirecektir.

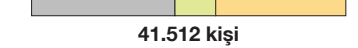

Örtünme Durumu
Başörtüsü, Tüurban, Çarşaf, Peçe

Görelî Çok Yoksullar	38.668	%68,08
Görelî Yoksullar	6.785	%11,96
Görelî Yoksul Olmayanlar	11.343	%19,97

Örtünme Durumu
Başörtüsü, Tüurban, Çarşaf, Peçe

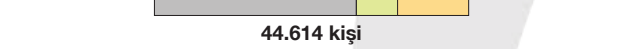
Görelî Çok Yoksullar	18.913	%45,56
Görelî Yoksullar	5.410	%13,03
Görelî Yoksul Olmayanlar	17.189	%41,41

Doğum Yeri - Bölge
Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu

Görelî Çok Yoksullar	10.019	%82,24
Görelî Yoksullar	911	%7,48
Görelî Yoksul Olmayanlar	1.252	%10,28

Doğum Yeri - Bölge
Cevap Yok, Yurtdışı, Kuzeydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Orta Anadolu, Akdeniz, Batı Anadolu, Doğu Marmara, Ege, Batı Marmara, İstanbul

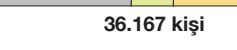
Görelî Çok Yoksullar	28.649	%64,22
Görelî Yoksullar	5.874	%13,17
Görelî Yoksul Olmayanlar	10.091	%22,62

Etnik Köken
Kürt, Zaza, Arap

Görelî Çok Yoksullar	3.510	%65,67
Görelî Yoksullar	526	%9,84
Görelî Yoksul Olmayanlar	1.309	%24,49

Etnik Köken
Cevap Yok, Diğer, Türk

Görelî Çok Yoksullar	15.403	%42,59
Görelî Yoksullar	4.884	%13,50
Görelî Yoksul Olmayanlar	15.880	%43,91

Etnik Köken
Kürt, Zaza, Arap

Görelî Çok Yoksullar	6.723	%88,46
Görelî Yoksullar	420	%5,53
Görelî Yoksul Olmayanlar	457	%6,01

Etnik Köken
Cevap Yok, Diğer, Türk

Görelî Çok Yoksullar	3.296	%71,93
Görelî Yoksullar	491	%10,72
Görelî Yoksul Olmayanlar	795	%17,35

Doğum Yeri - Bölge
Ege, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu

Görelî Çok Yoksullar	17.394	%67,22
Görelî Yoksullar	3.095	%12,05
Görelî Yoksul Olmayanlar	5.197	%20,23

Doğum Yeri - Bölge
Cevap Yok, Yurtdışı, Doğu Karadeniz, Batı Anadolu, Doğu Marmara, Batı Marmara, İstanbul

Görelî Çok Yoksullar	11.255	%59,46
Görelî Yoksullar	2.779	%14,68
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.894	%25,86

Doğum Yeri - Bölge
Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu

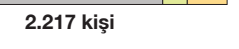
Görelî Çok Yoksullar	12.110	%45,60
Görelî Yoksullar	3.507	%13,21
Görelî Yoksul Olmayanlar	10.940	%41,19

Doğum Yeri - Bölge
Cevap Yok, Yurtdışı, Batı Anadolu, İstanbul

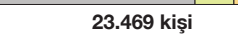
Görelî Çok Yoksullar	3.293	%34,27
Görelî Yoksullar	1.377	%14,33
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.940	%51,40

Etnik Köken
Kürt, Arap

Görelî Çok Yoksullar	1.762	%79,48
Görelî Yoksullar	174	%7,85
Görelî Yoksul Olmayanlar	281	%12,68

Etnik Köken
Cevap Yok, Diğer, Zaza, Türk

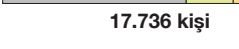
Görelî Çok Yoksullar	15.632	%66,61
Görelî Yoksullar	2.921	%12,45
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.916	%20,95

Etnik Köken
Kürt, Zaza, Arap

Görelî Çok Yoksullar	906	%76,01
Görelî Yoksullar	113	%9,48
Görelî Yoksul Olmayanlar	173	%14,51

Etnik Köken
Cevap Yok, Diğer, Türk

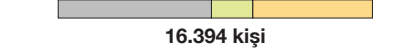
Görelî Çok Yoksullar	10.349	%58,35
Görelî Yoksullar	2.666	%15,03
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.721	%26,62

Bugün Seçim Yapılsa Oyunuzu Kime Verirsiniz?
CHP, BDP / HDP

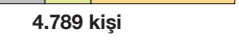
Görelî Çok Yoksullar	4.116	%40,50
Görelî Yoksullar	1.346	%13,24
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.701	%46,26

Bugün Seçim Yapılsa Oyunuzu Kime Verirsiniz?
Kararsız, MHP, AK Parti

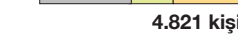
Görelî Çok Yoksullar	7.994	%48,76
Görelî Yoksullar	2.161	%13,18
Görelî Yoksul Olmayanlar	6.239	%38,06

Dindarlık
Dindar, Sofu

Görelî Çok Yoksullar	1.898	%39,63
Görelî Yoksullar	703	%14,68
Görelî Yoksul Olmayanlar	2.188	%45,69

Dindarlık
Cevap Yok, İnançlı, İnançsız

Görelî Çok Yoksullar	1.395	%28,94
Görelî Yoksullar	674	%13,98
Görelî Yoksul Olmayanlar	2.752	%57,08

Cinsiyet
Kadın

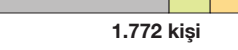
Görelî Çok Yoksullar	8.196	%70,45
Görelî Yoksullar	1.321	%11,35
Görelî Yoksul Olmayanlar	2.117	%18,20

Cinsiyet
Cevap Yok, Erkek

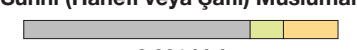
Görelî Çok Yoksullar	7.436	%62,38
Görelî Yoksullar	1.600	%13,52
Görelî Yoksul Olmayanlar	2.799	%23,65

Din / Mezhep
Alevî Müslüman

Görelî Çok Yoksullar	957	%54,01
Görelî Yoksullar	233	%13,15
Görelî Yoksul Olmayanlar	682	%32,84

Din / Mezhep
Cevap Yok, Diğer Müslüman, Sünnî (Hanefî veya Şafîî) Müslüman

Görelî Çok Yoksullar	3.159	%37,65
Görelî Yoksullar	1.113	%13,26
Görelî Yoksul Olmayanlar	4.119	%49,09

4. HAZİRAN 2016 BORÇLANMA ARAŞTIRMASI

Gelir grupları ve seçmen tercihlerindeki nüansları anlamak için bir diğer veri olarak, KONDA Barometre serisi çerçevesinde Haziran 2016'da 2.666 denekle yapılan Borçlanma teması verisi incelenmiştir. Bu araştırmada deneklere borçluluk durumları, kime veya hangi kurumlara borçlu oldukları, sosyal yardım alıp almadıkları gibi sorular sorularak hanenin ekonomik yapısı anlaşılmaya çalışılmıştı. Son dönem Türkiye ekonomisine dair sıkça tekrarlanan bilgilerden biri olduğu üzere, Ak Parti döneminde toplum, kredi imkanlarının genişletilmesi ve tüketici kredilerinin yaygınlaşması ile alım gücü genişleyen ama aynı zamanda hanelerin ve bireylerin giderek borçlanma ve krediye bağlı olması yüzünden kırılganlığının arttığı bir süreçten geçti. Bu araştırma sonuçları ekseninde de, Türkiye'de seçmenin borçlu olmasının belli bir istikrar talebi yarattığı ama ekonomideki iniş çıkışlara son derece duyarlı olan bu kırılgan yapının hızlı değişimler gösterip, öngörülmesi zor bir siyasi enerji biriktirdiği gözlemini yapmıştık.

Verinin tamamını tüm parti tercihleri ekseninde ayrıştırmaya başladığımızda, gelir üzerinden olan kümelenme kişi başı aylık hane geliri 533 TL'nin üstünde ve altında olanlar ekseninde yaşanıyor. Aşağıdaki karar ağacı grafiğinde geliri 533 TL'den fazla olanların oluşturduğu sol kolu takip edecek olursak, buradaki Ak Parti seçmeni yoğunluğunun hem Türkiye genelinden hem de ağaç şemasının diğer kolundan daha az olduğunu görüyoruz. CHP ve MHP seçmeni Türkiye genelindeki yoğunluklarının üzerine çıkarken, diğer parti, oy kullanmaz ve kararsız gibi tercih belirtenler aşağı yukarı aynı oranda. Ak Partili'ler ve diğerlerinin esas ayrışması bir sonraki aşamada, hane gelirinin iki yıl öncesine göre arttığı söyleyip söylememe üzerinden yaşanıyor. Bu grubun içindeki Ak Partili'ler 'çok arttı' ve 'arttı' tercihlerine yönelip, o kümenin neredeyse yarısını oluştururken Ak Parti dışında tercih belirtenler, 'çok azaldı', 'azaldı' ve 'aynı kaldı' gibi cevaplarda öbekleniyorlar. Bu sonuçları incelerken Türkiye'deki kutuplaşma ortamının anket verisine birçok soruda yansıdığını ve seçmenin belirli ekonomik göstergeleri partizanlık üzerinden olumlu ya da olumsuz yorumlama eğiliminde olduğunu da tekrar belirtmekte fayda var. Nitekim 'aynı kaldı' ve 'azaldı' tercihlerini seçenler bir sonraki aşamada kollara ayrıldığında 'aynı kaldı' diyenlerin bir tarafta kaldığını ve Ak Parti seçmeninin bu küme içinde daha yoğun olduğunu görüyoruz.

Kişi başı hane geliri 533 TL ve üzerinde olanların, hane gelirlerinin son iki yıl içinde arttığını belirten kolu bir sonraki aşamada çalışma durumu/meslek üzerinden ayrılıyor. Burada işçi, tüccar/iş adamı, çiftçi/ziraatçı/hayvancı, diğer meslek sahibi, emekli ve ev kadını olduğunu söyleyenler arasında Ak Parti seçmeninin oranı yüzde 65'e çıkıyor. CHP ise yüzde 10'da kalıyor. HDP seçmeni bu grubun yüzde 1'den azını ve MHP seçmeni ise yüzde 7'sini oluşturuyor. Kararsızların bu grup içindeki oranı ise yüzde 17. Buna karşılık, ayrıışan grup işsiz, öğrenci, serbest meslek, esnaf, özel sektör ve devlet memuru meslek gruplarını barındırırken, Ak Parti seçmeninin bu grup içindeki oranı yüzde 36 ile Türkiye genelinin altında. Burada CHP yüzde 22'lik, MHP ise yüzde 15'lik bir dilimi oluşturuyor. CHP ve MHP'nin oranlarının benzer kümelerde artıp azalması, bize iki partinin tabanı her ne kadar din/mezhep ve dindarlık üzerinden farklılaşsa da, ekonomik olarak benzer kitlelere hitap ettiklerini düşündürebilir. CHP seçmeninin bu noktada belirgin olarak ayrıldığı tek yer, aylık kişi başı gelirinin 2000 TL'nin üstüne çıktığı yerler. Bir sonraki aşamada gelir üzerinden bir kırılım olduğunda, CHP'liler aylık kişi başı gelirin 2000 TL'nin üstüne çıktığı grubun yüzde

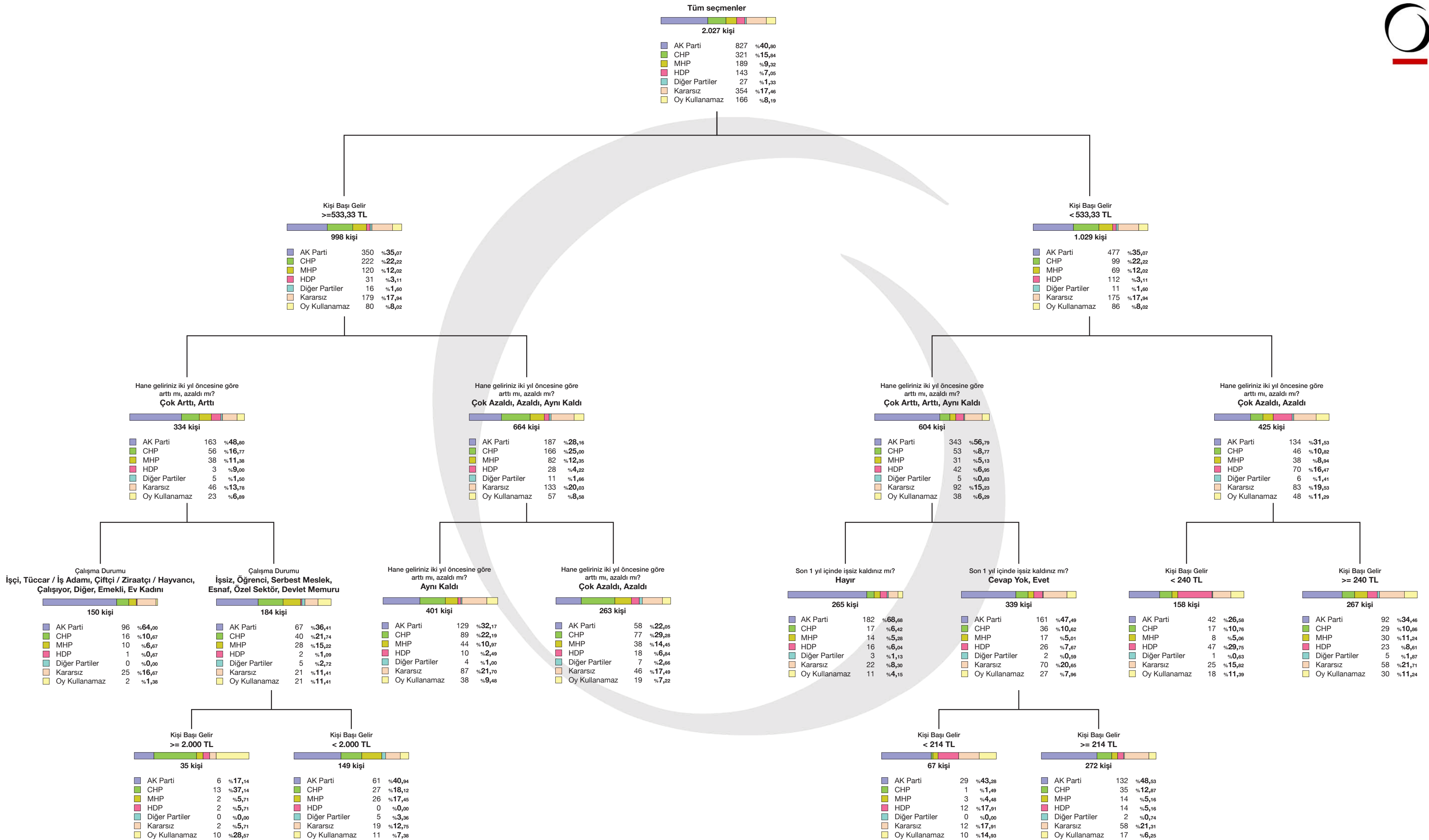

37'sini oluşturuyor. Haziran 2016'da Türkiye genelinde CHP'nin doğrudan tercihlerde (yani kararsızlar dağıtılmadan) yüzde 16'lık bir oy oranı görüldüğü düşünülürse, bu kümedeki yoğunluğu Türkiye genelinin iki katından daha fazla.

Ağacın alt gelir grubunun (yani ilk etapta aylık kişi başı 533 TL'nin altında kalanlar) ayrımlarını takip edecek olursak, buradaki ilk ayrışma da hane gelirinin son iki yılda artıp artmadığına dair beyan üzerinden oluyor. Aynı şekilde 'çok arttı', 'arttı', 'aynı kaldı' diyenler arasında Ak Parti yüzde 57 ile baskın parti iken, diğer tarafta bu oran yüzde 31'e düşüyor. Bu alt gelir grubu içinde (yani hane gelirinin çok azaldığını ve azaldığını söyleyenler) HDP'nin yoğunlaştığını görüyoruz. HDP burada Türkiye genelinde ulaştığından çok yüksek rakamlara, yüzde 17 civarına çıkıyor. Bir alt kademedeki ayrışmadan HDP seçmeninin Türkiye'deki en yoksul kesimi oluşturduğunu düşünebiliriz. Kişi başı aylık geliri 240 TL'nin altında olanlar arasında HDP seçmeninin oranı yüzde 30 ve onu yüzde 27 ile Ak Parti seçmeni takip ediyor. Bu kırılımın aylık kişi başı geliri 240 TL'nin üstünde kalanları arasında ise Ak Parti daha önde.

Hane geliri iki yıl öncesine göre 'arttı' veya 'çok arttı' diyenler arasından takip ettiğimiz kolda 'son 1 yıl içerisinde işsiz kaldınız mı?' sorusu ilk kez bir ayrışma olarak karşımıza çıkıyor. İşsiz kalmadığını söyleyenler neredeyse tamamen Ak Partili bir küme: Ak Parti'nin buradaki oy oranı yüzde 69. Diğer partilerin hepsi ise yüzde 5-6 civarında temsil ediliyor. İşsiz kaldığını söyleyenler ve soruyu cevaplamayanlar arasında Ak Parti yine yarı yarıya bir temsile sahip. Buradaki en önemli bulgu kararsız olduğunu söyleyen seçmenin durumu. Ağacın bu aşamalarında kararsızlar yüzde 20'lere ulaşıyor. Bir sonraki ayrışma ise yine gelir üzerinden ve bu sefer 214 lira altı ve üstü olarak gerçekleşiyor. Kararsızlar, geliri 214 liranın üstünde olanlar arasında daha yoğun (bu grubun tamamının en baştaki ayırım üzerinden 533 TL'nin altında olduğunu unutmamak gerek).

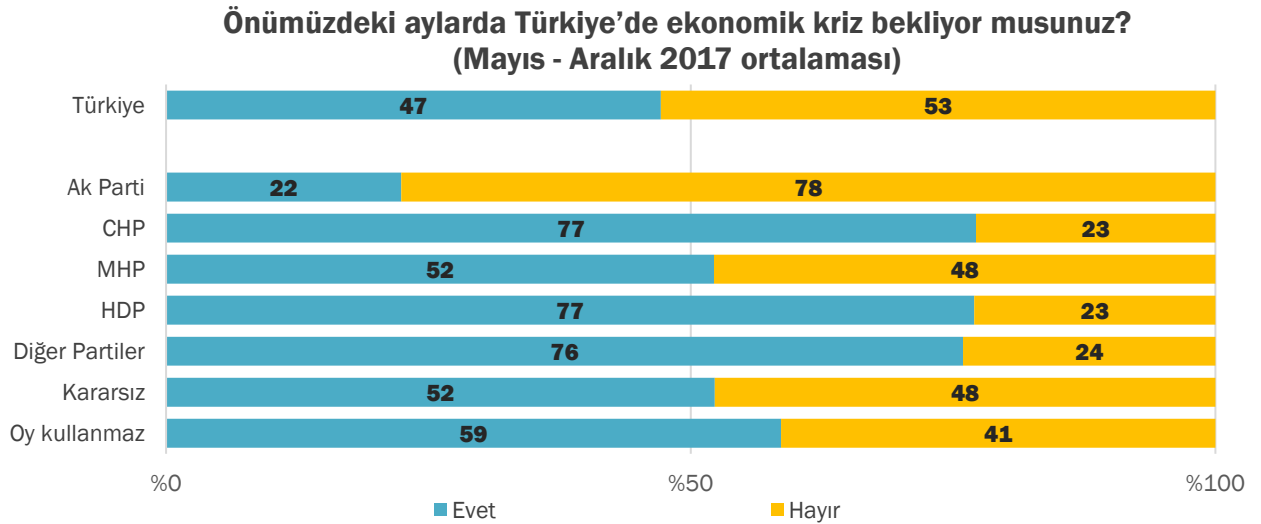
Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin geldiği kutuplaşma ortamında deneklerin birçok soruya partizanca hislerle cevap verdiğini biliyoruz. Ama en nihayetinde anket verisinin tabiatı gereği beyanı esas almak gerekir. Bu noktada şöyle bir gözlem temelsiz olmayacaktır: her ne kadar toplumun daha yoksul ve en yoksul kesimlerinde varlık gösterebilen yegane partiler Ak Parti ve HDP olsa da, Ak Partili yoksulların HDP'li yoksullara göre nispeten daha iyi durumda olduğunu görebiliyoruz. Bunu düşünmemizi iki temel soruya verdikleri yanıt mümkün kılıyor: Ak Partili'ler hayat şartlarının son iki yıl içinde daha iyiye gittiğini söyleyenler arasında yoğunlaşırken, HDP'liler durumunun daha kötüye gittiğini söyleyenler arasında yoğunlaşıyor. İkincisi de, son bir yılda işsiz kalmadığını söyleyenler arasında Ak Parti neredeyse tek parti iken, işsiz kaldığını söyleyenler ya da cevap vermeyenler arasında Ak Partili'ler Türkiye geneline orantılı bir orana geriliyor ve diğer partiler ve kararsızlar da bu grup içinde gözlemlenebiliyor.

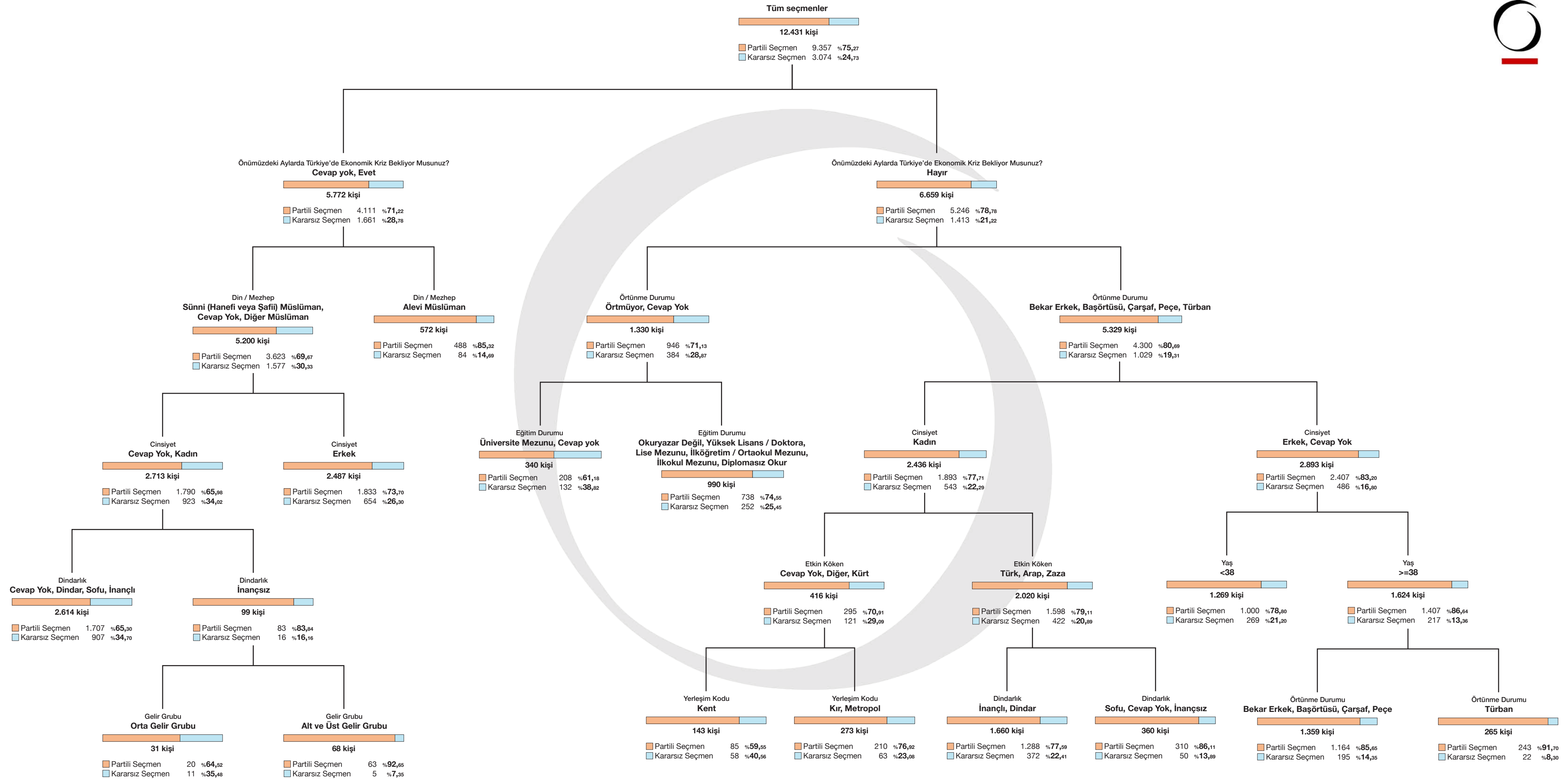

5. SON DÖNEMEÇTE SEÇMEN DAVRANIŞI: KARARSIZLAR VE PARTİ SEÇMENLERİ

Raporun son bölümünde, her seçim dönemine girerken oranları giderek artan ve hem araştırmacılar hem de siyasi partiler için merak konusu olan kararsız seçmeni başlı başına bir grup olarak inceleyeceğiz. Bu bölümdeki inceleme için, son seçim döneminden, yani 16 Nisan 2017 referandumundan itibaren bu raporun kapsamındaki en güncel veri olan, Mayıs – Aralık 2017 döneminde yapılan anketlerde hangi partiye oy vereceği konusunda kararsız olduğunu söyleyen seçmeni temel alıyoruz. Analize dahil edilen toplam 12.431 denek içinde, kararsızlar yüzde 25’lik bir kesimi oluşturuyor. Raporun önceki bölümlerinde de ifade ettiğimiz gibi, siyasi kutuplaşma ortamının bir yansıması da seçmenin ‘önümüzdeki aylarda Türkiye’de ekonomik kriz bekliyor musunuz?’ sorusuna verdiği yanıtlarda görülebiliyor. Kararsız seçmenin de ilk ayrışması bu soruya verilen evet-hayır cevapları üzerinden gerçekleşiyor. Bu sayede, soruya olumlu yanıt verenlerin genel hatlarıyla muhalefete daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. ‘Hayır’ cevabı verenler ise iktidar partisinin ağırlık merkezi etrafında gezinen seçmen dersek yanıltıcı olmaz. Aşağıdaki tabloda kriz beklentisi ile parti tercihlerinin ne kadar yakından ilişkili olduğunu görebilirsiniz:

Öncelikle ekonomik kriz beklemediğini söyleyen ‘kararsızları’ inceleyelim. Kararsızlar bu grubun yüzde 21’ini oluşturuyor. Bir sonraki ayrışma örtünme durumu üzerinden yaşanıyor ve kendisinin veya erkeğe eşinin örtünmediğini söyleyenler arasında kararsızların oranı neredeyse üçte bir. Bu grup eğitim durumu üzerinden tekrar ayrıştığında üniversite mezunları arasında kararsız olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 40. Diğer eğitim seviyelerinin toplandığı grupta kararsızlar ortalamaya yakın bir şekilde yüzde 25’lik bir dilimi oluşturuyor. Dolayısıyla esas ilgimizi yoğunlaştıracığımız grup, örtünmeyen ve üniversite mezunları arasında kararsızların yüzde 40 gibi bir seviyeye ulaştığı küme. Bu tabloda, bu grup özelindeki kararsız seçmen için şu açıklama akla yatkın: bu seçmen, bir ihtimal Ak Parti’ye daha yakın durup, hatta muhtemelen zamanında oy vermiş olan, eğitim seviyesi Ak Parti seçmenine göre daha yüksek ve başörtüsü takmayan ama ekonominin gidişatından duyduğu endişe ile kendini kararsız olarak konumlandıran seçmen. Bir diğer ihtimal de bu seçmenin kriz beklentisini başka bireysel faktörlerin belirlediği ve parti tercihini açıklamak istemeyen muhalefet seçmeni olması ama kriz beklentisi ile parti tercihlerinin ne kadar yakın bir şekilde örtüştüğü göz önüne alınırsa, bu düşük bir ihtimal.

Kendisinin veya erkekse eşinin başörtüsü, türban, çarşaf veya peçe taktığını söyleyen seçmenin yanına bu sefer bekar erkek seçeneği de eklenmiş. Bu grup içinde kararsızların oranı daha düşük, yüzde 20 civarında. Fakat bu seçmen, bir defa daha cinsiyet üzerinden ayrıştığında kadınlar arasında kararsızlık durumunun daha yoğun olduğunu görüyoruz. Kararsız olduğunu söyleyenler kadınların yüzde 22'sini oluştururken, erkekler için bu oran yüzde 17. Fakat bu veriyi bir de toplumsal cinsiyet gözünden okumakta fayda var. Türkiye'nin malum muhafazakar yapısı ve kadının üzerindeki baskı, kadın deneklerin kapılarına gelen tanımadıkları anketöre tercihlerini açıklamaktansa, kararsız olduklarını söyleyerek geçiştirmeyi tercih etmelerine sebep olmuş olabilir. Bu görüş, özellikle de ağacın seyrini takip ettiğimizde güçlenmektedir. Birbirinden bölünen dallarda kararsızların yoğun olduğu kümeler önce Kürt kadınlar, daha sonra da bu kadınlar arasında kentlerde yaşayanlar arasında artmaktadır. Özellikle bu son kümede, kararsızların oranı yine yüzde 40'a çıkmaktadır. Burada kentin, metropol ve kırdan farklı olarak ayrışıp, ön plana çıkması da düşündürücüdür. Metropol hayatı kişiye bir miktar isimsizlik veya bir başka deyişle, kalabalık içinde kaybolabilme hissi getirmektedir--ki bu, belki de seçmenin tercihinin daha rahat açıklamasına imkan tanımaktadır. Metropol hayatının karşısına kırdaki hayatı koyduğumuzda da, yerleşim biriminin küçüklüğü, seçmen tercihinin yüksek derecede homojen olması düşünüldüğünde, bu yapı dışında görüş bildirmek veya görüşünü gizlemek bile denek için zordur. Kararsızların dağılımında, kentin bir yerleşim birimi olarak bu ikisinden ayrılması bu bağlamda ilginçtir. Nüfusun birbirini nispeten tanıdığı, davranış kalıplarının ve beklentilerin özellikle de kadınlar için daha belirleyici olduğu kent hayatı, kendini anketlerde kararsız olarak ifade eden seçmenin yoğunlaştığı bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna karşılık, erkek seçmenden bölünen dalları takip ettiğimizde farklı değişkenler öne çıkıyor. Hatırlanacağı üzere bu küme, ülkede kriz beklemediğini ve eşinin bir şekilde örtündüğünü söyleyen veya bekar olan erkeklerden oluşuyor. Bu grup içinde kararsızların oranı verinin genelinden daha düşük (yüzde 17). Bu grup daha sonra 38 yaş altı ve üstü olarak ikiye ayrılıyor. 38 yaş altındaki grupta kararsızların oranı yüzde 21'e çıkarken, 38 yaş ve üstü arasında yüzde 13'e düşüyor. Yani özellikle 24 Haziran erken seçimleri çerçevesinde çokça tartışılan 'gençleri' de içinde barındıran bu küme, seçmenin nereye yöneleceğini öngörmek açısından detaylı bir şekilde incelenebilir.

Karar ağacı yönteminin bir diğer özelliği de, ağaçların en sonunda oluşan bu 'yapraklara' bir sütun ve değişken muamelesi yaparak, numaralandırıp kaydedebilmesi. Nisan-Aralık 2017 verisindeki kararsızlar tepeye konduğunda ortaya çıkan bu ağacının en sonunda, 14 yaprak kalıyor. Bu da demek oluyor ki, program, analizde bu noktaya kadar kullanılan değişkenlerin açıklayıcılığını ve göreceli ağırlığını hesaplayarak, her bir deneye, bu yapraklardan hangisine ait olacağını öngörerek bir sayı atıyor (1. yaprak, 2. yaprak, 3. yaprak gibi...). Bu 'kümelerin' seçmen davranışını ne ölçüde öngörebildiklerinin denemesini yapmak için, seçmenlerin ait olduğu kümeleri ve 1 Kasım 2015 seçimlerindeki oy tercihlerini karşılaştırdık. Aşağıdaki tabloda bu 14 yaprak grubunun, 1 Kasım seçimlerindeki oy tercihlerinin yüzdelik dağılımlarını görebilirsiniz.

Yapraklar	1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde kime, hangi partiye oy verdiniz?								
	Ak Parti	CHP	MHP	HDP	Diğer	Yaşım tutmuyordu	Sandığa gitmedim	Cevap yok	Toplam
1	34	26	8	8	5	4	7	7	100
2	3	45	0	23	6	6	6	10	100
3	1	53	1	28	1	7	7	0	100
4	27	25	14	14	5	5	6	4	100
5	4	70	1	9	4	4	5	3	100
6	34	28	9	3	9	1	8	8	100
7	47	19	9	2	5	6	6	6	100
8	46	1	1	21	8	1	14	8	100
9	64	2	1	12	4	2	10	5	100
10	77	5	5	0	3	2	4	3	100
11	84	1	2	1	2	1	5	4	100
12	53	5	10	4	5	13	6	4	100
13	77	5	8	3	2	0	3	2	100
14	84	2	6	2	2	0	2	2	100

Kararsızların çok yoğunlaştığı 1, 2, 6, 8 gibi yapraklardaki oy dağılımlarına bakacak olursak, ağacın kollarının bölünmeleri üzerinden vardığımız yargıların büyük ölçüde doğrulandığını görebiliriz. Örneğin, 1. yaprak Türkiye’de ekonomik kriz bekleyenler ve bu soruya cevap vermeyenlerden bölünen kolun sonunda yer alıyor. Bu hattı takip edersek, önce Sünni Müslümanlar, sonra kadınlar ve en son olarak da kendini dindar, sofı ve inançlı olarak tanımlayanların oluşturduğu bir grup. Yani, kriz beklentisi olmasına veya krizle ilgili soruya cevap vermemesine rağmen, demografik olarak Ak Parti seçmenine yakın bir profildeki insanlardan oluşan bir grup bu yaprakta yer alıyorlar ve kararsızlar bu grup içinde yüzde 35 oranında. 1 Kasım’daki oy tercihlerine baktığımızda Ak Partili’nin bu yapraktaki oyların yüzde 34’ünü aldığını görüyoruz. CHP yüzde 26, MHP ve HDP de yüzde 8 oy almışlar. Burada doğrusal bir geçiş olup olmadığını söyleyemeyiz ama yine de genel oy dağılımı hakkındaki edindiğimiz izlenim doğrulanmış.

Bir diğer örnek olarak 2. yaprağa bakalım. Aynı şekilde önce kriz beklentisinden ve Sünni Müslüman ve kadınlardan bölündükten sonra, 2. yaprak kendini önce inançsız olarak tanımlayan, sonra da gelir seviyesi olarak yukarıda anlatılan 2. hesaba göre orta gelirli olanlardan bölünüyor. İnanç ifadesi ve gelir seviyesi göz önüne alındığında bu grubun kriz endişesini daha çok taşıyan CHP’li seçmenlerden oluşabileceğini düşünebiliriz. Tabloya baktığımızda, CHP’nin oy oranının 2. yaprak içinde yüzde 45 olduğunu görüyoruz. CHP’yi yüzde 23 ile HDP takip ediyor. Bu grupta yer alan HDP’lilerin bölge seçmeninden çok, kentli, gelir seviyesi nispeten yüksek, entelektüel ve muhalif seçmen olduğunu düşünebiliriz.

Bir diğer ilginç grup da 8. yaprakta yer alanlar. Bu grubun ilginçliği hem bu yaprakta varlık gösteren iki partinin sadece HDP ve Ak Parti olması, hem de 1 Kasım seçimlerinde sandığa gitmeyenlerin bu grubun yüzde 14’ünü oluşturması. Öyle ki, sandığa gitmeyenlerin bu kadar yoğunlukla toplandıkları başka hiçbir yaprak yok. 7 Haziran – 1 Kasım arasındaki dönemde

HDP-Ak Parti arasındaki oy salınımı önüne alınırsa, bu grupta şimdi kararsız olduğunu söyleyenlerin neredeyse yarıya yakın (yüzde 40) olması dikkate değer. Seçmenin tercihlerini ve hassasiyetlerini anlamak açısından yaprak grupları, farklı siyasi görüş sorularıyla karşılaştırarak, 8. yaprakta yer alanların tercihlerine dair fikir edinmek mümkün.

Bir diğer ilginç grup da, özellikle önümüzdeki 24 Haziran seçimleri için tercihleri sıkça gündeme gelen, gençlerin oluşturduğu ve 1 Kasım seçimlerinde yaşının tutmadığını söyleyenlerin en yoğun olarak gruplaştığı 12. yaprakta yer alanlar. Bu grup içinde, bir önceki seçimde yaşı tutmayanların oranı yüzde 13. Bu gruptaki parti oy oranları dağılımı ise şöyle: Ak Parti yüzde 53; CHP yüzde 5; MHP yüzde 10; HDP yüzde 4. Anlaşılabileceği üzere bu yaprak bugünkü adıyla Cumhur İttifakı'nın egemen olduğu bir grup. Bu grup içinde Ak Parti ve MHP'nin oy oranı toplamı yüzde 63 iken, CHP ve HDP'nin toplamı yüzde 10 bile değil. Bu kolun hangi kırılımlardan geldiğini anlamak, seçim kampanyalarında Ak Parti'den oy çekebileceğini veya demografik olarak Ak Parti çizgisinde olması beklenen ama siyasi davranışı henüz bilinmeyen ilk kez oy kullanacak seçmeni etkileyebileceğini düşünen partiler açısından önemli. Başta belirtildiği gibi, ülkede kriz beklemeyen, eşi veya kendisi başörtüsü, türban veya peçe takan ve bekar erkeklerden bölünen bu kol, son aşamada 12. yaprağı 38 yaş altı erkeklerden oluşturuyor. Ak Parti'nin 16 yıllık iktidarı göz önüne alındığında, bu gruptaki en yaşlı üyeler bile Ak Parti'den önce en fazla bir kez oy kullanmış, siyasi formasyonu neredeyse tamamen Ak Parti yıllarında oluşmuş bir kesimden bahsediyoruz. Bu grup içinde kararsız olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 21 ile Türkiye genelinin çok az altında.

6. TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Barometre raporlarında yer alan tüm bulgular, araştırmaların saha çalışmalarında görüşülen kişilerle yüz yüze yapılan anketlerde sorulan sorulara dayandırılmaktadır. Bazı sorular ve cevap seçenekleri sonrasında kısaltılarak veya basitleştirilerek, raporda gündelik dilde kullanılan terimlerle ifade edilmektedir. Örneğin kendini ne kadar dindar gördüğüne dair soruya cevaben “İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri” için, raporda kısaca “İnançlı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölüm hem Barometre raporunu eline ilk defa alanlar için, hem de terimlerle ilgili açıklamaya ihtiyaç duyanlar için hazırlanmıştır. İlk tabloda terimler ve açıklamaları, daha sonraki tablolarda bu terimlerin kaynağı olan soru ve cevap metinleri yer almaktadır.

AÇIKLAMA

Alevi Müslüman:	Kendi din / mezhebini Alevi Müslüman olarak tanımlayan kişi
Alt Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ama otomobili olmayan kesim
Alt Sınıf:	Kişi başı geliri en düşük olan yüzde 20'lik kesim
Arap:	Kendi etnik kökenini Arap olan tanımlayan kişi
Başörtülü:	Kendisi veya erkekse eşinin başörtüsü ile örtündüğünü belirten kişi
Çarşaf:	Kendisi veya erkekse eşinin çarşafı ile örtündüğünü belirten kişi
Dindar:	Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dindar Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını dindar muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
Geleneksel Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
İdeolojik:	Siyasi görüşüne en yakın parti o, diyen kişi
İnançlı:	İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
İnançsız:	Dinin gereklerine pek inanmayan biri
Kent:	Nüfusun 4000'in üstünde olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kır:	Nüfusun 4000'in altında olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kürt:	Kendi etnik kökenini Kürt olan tanımlayan kişi
Liderci:	Liderine, başkanına güveniyorum, beğeniyorum, diyen kişi
Metropol:	Nüfusu en yüksek 15 şehrin bütünleşik şehir merkezi sınırlarındaki yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Modern:	Kendi hayat tarzını modern olarak tanımlayan kişi
Örtünmeyenler:	Kendisi veya erkekse eşinin örtünmediğini belirten kişi
Partisiz:	Bu partilerden hiçbirisi beni temsil etmiyor, diyen kişi
Sofu:	Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
Son Dakikacı:	Seçim dönemlerinde partilerin çalışmalarına bakarak karar veriyorum, diyen kişi
Sünni Müslüman:	Kendi din / mezhebini Sünni Müslüman olarak tanımlayan kişi
Taraftar:	Ben / biz hep o partiye oy veririm, diyen kişi
Türbanlı:	Kendisi veya erkekse eşinin türbanla örtündüğünü belirten kişi

Türk:	Kendi etnik kökenini Türk olan tanımlayan kişi
Üst Sınıf:	Kişi başı geliri en yüksek olan yüzde 20'lik kesim
Yeni Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ve otomobili olan kesim
Zaza:	Kendi etnik kökenini Zaza olan tanımlayan kişi

6.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler

Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?

- Modern
- Geleneksel Muhafazakâr
- Dindar Muhafazakâr

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?

- Türk
- Kürt
- Zaza
- Arap
- Diğer

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?

- Dinin gereklerine pek inanmayan biri
- İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
- Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
- Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

Genel olarak oy tercihinizi sayacağım sebeplerden hangisi etkiliyor, hangisi belirliyor?

- Ben/biz hep o partiye oy veriz.
- Siyasi görüşüme en yakın parti o.
- Liderine, başkanına güveniyorum, beğeniyorum.
- Bu partilerden hiçbirisi beni temsil etmiyor.
- Seçim döneminde partilerin çalışmalarına bakarak karar veriyorum.

**Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezheb-
iniz nedir?**

- Sünni Müslüman
- Alevi Müslüman
- Diğer

Yerleşim Kodu (Örneklemeden gelen veri)

- Kır
- Kent
- Metropol

**Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı
örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?**

- Örtünmüyor
- Başörtüsü
- Türban
- Çarşaf
- Bekâr erkek

**Ekonomik sınıflar (Hanedeki kişi sayısı, hane
geliri ve otomobil sahipliği kullanılarak
hesaplanıyor)**

- Alt sınıf
- Alt orta sınıf
- Yeni orta sınıf
- Üst sınıf